

в агросфері України та взаємодії між науковими, навчальними закладами і сільськогосподарськими дорадчими службами.

Таким чином, можна дійти висновку, що на сьогодні вкрай актуалізувалася проблема переорієнтації державної аграрної політики на високоефективну інноваційну, засновану на принципах сталого розвитку. Сталий інноваційний розвиток агросфери сприятиме вирішенню продовольчої та екологічної проблем, формуванню агроекологічного іміджу нашої держави, підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції національних виробників та аграрного сектору України як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. У зв'язку з цим нагальним завданням держави має стати формування дієвого механізму забезпечення сталого інноваційного розвитку агросфери, який запровадить комплекс масштабних, взаємопов'язаних заходів організаційно-правового, економіко-господарського, соціального та іншого характеру задля забезпечення інноваційного розвитку цього важливого сектору економіки на засадах сталості.

Носік В. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри земельного та аграрного
права Інституту права КНУ імені Тараса
Шевченка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ІННОВАЦІЙНЕ ОНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Для сучасної доктрини аграрного права України постановка питання про інноваційне оновлення предмету аграрного права набуває виключної актуальності з огляду на схвалені в Україні Цілі Сталого Розвитку до 2030 року щодо подолання бідності, запобігання голоду, збереження родючості ґрунтів, раціонального використання, відтворення і охорони екологічних систем у сільському,

лісовому і рибному господарстві, забезпечення прав селян, створення умов для безпечного для життя і здоров'я довкілля, визначення допустимих і можливих меж втручання органів державної влади і місцевого самоврядування у діяльність суб'єктів аграрного бізнесу, забезпечення розвитку особистих селянських господарств, забезпечення доступу суб'єктів господарювання до внутрішнього і зовнішнього аграрних ринків, особливо у сучасних умовах світової пандемії. Окреслені проблеми вийшли за національні межі народів світу і набули глобального характеру, тому є характерними й для України, яка за своїм природним, людським і інтелектуальним потенціалом може внести вагомий вклад у вирішення цих та інших проблем виключно на інноваційній основі.

Чому саме на інноваційній основі можна буде реалізовувати ЦСР та виконувати завдання за цимим цілями?

Насамперед, інноваційний розвиток аграрного права детермінований об'єктивними і суб'єктивними чинниками, які безпосередньо впливають на розуміння юридичної природи сучасного аграрного права, у нормах яких виражена воля Українського народу на свою землю як головний засіб виробництва у сільському і лісовому господарстві і основне національне багатство, що перебуває під собливою охороною держави, закріплюється і реалізуються суб'єктивні права і виконуються обов'язки суб'єктами аграрних правовідносин, забезпечується регулювання земельних відносин, юрисдикційний захист порушених прав учасників аграрних правовідносин тощо.

Такі світоглядні підходи до розуміння юридичної природи сучасного аграрного права утвердлись у суспільній свідомості і правосвідомості правознавців, і у такому значенні викладаються навчальні дисципліни з аграрного права, читаються студентам нормативні курси і спецкурси, проводяться наукові дослідження і все це заслуговує схвалення і підтримки, оскільки характеризує наукову і освітню правонаступність у вивченні і дослідженні аграрного права як окремої галузі права у національній правовій системі, обов'язкової навчальної дисципліни у навчальних планах вищих юридичних навчальних закладів і складової національної правової доктрини України.

Водночас в сучасних умовах після тридцятилітніх реформацийних перетворень у сільському господарстві і соціальній сері

села такий підхід до характеристики аграрного права відображає дещо усталений, переважно стереотипний і традиційний підхід до розкриття юридичної сутності аграрного права. Пояснюється це тим, що традиційно у аграрному праві розглядалися два чинники суспільного виробництва у сільському господарстві – державна земля і усупільнена людська праця на основні колгоспно-радгоспної системи господарювання і соціального образу життя. Проте третій чинник у забезпеченні прогресивного економічного і соціального розвитку сільського господарства, а саме – людські знання, інтелектуальний потенціал народу належав державі, і тому всі наукові досягнення і здобутки не належали окремим особам і не мали належного авторського захисту та втілення у сільськогосподарське виробництво. Безпосередні виробники сільськогосподарської продукції практично не визнавалися суб'єктами інноваційної діяльності у сільськогосподарському і аграрному праві. Цими питаннями займалися виключно науково-дослідні установи. Тому від інновації до одержання інноваційного результату існували величезні часові розриви, які не сприяли прогресивному розвитку сільського господарства і села. Неефективність такої системи інноваційного розвитку призвела до продовольчої кризи і розвалу економічної системи радянської держави

Аналіз проведених досліджень у аграрному праві України показує, що сучасна доктрина аграрного права перебуває у переважній більшості своїй у наукових шорах епохи колгоспного, сільськогосподарського права, раннього українського аграрного права, де предмет аграрного права розкривається через внутрішні і зовнішні правовідносини, якими не оперує сучасна теорія права, де регулювання аграрних відносин передбачає можливість реалізації колективної форми власності на землю і засоби виробництва, де у законодавстві право на постійне користування земельними ділянками фермерських господарств піддається анафемі, де правові механізми підтримки сільськогосподарських товаовиробників відтворюють положення законів 1990 року, де Угода про сільське господарство СОТ та інші багатосторонні угоди цієї організації не враховуються при розробці чинного законодавства України, де відсутня ефективна юридична відповідальність за рейдерське захоплення сільськогосподарських земель і врожаїв безпосередньо на

полях за підробленими судовими рішеннями чи іншими так званими «правовими» документами з реєстрації чи перереєстрації прав на землю тощо.

Відтак, про що ж має вестися мова, коли йдеться про інноваційне оновлення аграрного права? Чи є для цього необхідна нормативно-правова база аби можна було втілювати у механізми аграрно-правового регулювання інноваційні суспільні відносин відносин, що виникають, змінюються і припиняються у аграрній сфері?

Насамперед, у чинному законодавстві України немає закону, який би визначав особливості інноваційної діяльності у сільському господарстві і аграрній сфері зокрема. Тому такі поняття, як «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний проект», «інноваційний продукт» тощо ми знаходимо у загальних законах, які поширюються на всі сфери суспільного і громадського життя.

Законодавство у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України, законах України «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційних технологічних парків», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» тощо». Науково-правовий аналіз названих законів крізь призму аграрного права показує, що вони мають загальний характер, абсолютно не враховують природних, технологічних, соціальних, демографічних та інших особливостей сільського господарства і соціальної сфери села.

Складається враження, що ніхто не зацікавлений у розробці таких законів, оскільки інноваційна сільськогосподарська продукція, інноваційні організаційно-правові механізми, інноваційні способи захисту суб'єктивних прав сільськогосподарських товаровиробників тощо створюють реальне конкурентне середовище іншим учасникам внутрішнього і зовнішнього аграрних ринків у виробництві готової додаткової вартості та реалізації її на аграрних ринках, які до сьогоднішнього дня розглядають Україну як сировинний придаток для вивозу за кордон сільськогосподарської продукції, а не товарів, переробки такої продукції і продажу її на внутрішніх українських аграрних ринках. Сказане підтверджується тим, що за наявності акону України «Про індустріальні парки» створити такий інноваційний проект, як аграрно-індустріальний парк, не

можна, бп за законом таке підприємство може бути створено лише на землях промисловості. Теж саме можна сказати про такі інноваційні проекти, як аграрно-молочні, аграрно-туристичні, аграрно-рекреаційні, аграрно-екологічні та інші кластери, які в Україні лише започатковуються і не мають належної підтримки. Можна назвати безліч й інших інноваційних проектів на землях сільськогосподарського, лісгосподарського призначення, водного фонду, інших категорій земель які можна було б втілювати у життя в умовах децентралізації влади, формування ОТГ за умови, коли б у доктрині аграрного права були проведені відповідні наукові розробки і запропоновані як нові аграрно-правові інноваційні проекти з кінцевими результатами організаційно-правових моделей забезпечення розвитку сільського господарства.

Для прикладу можна назвати інноваційні проекти, які були реалізовані у 1994-1995 роках у містах Харкові, Львові, Одесі, Чернігові з підготовки, організації і успішного проведення земельних аукціонів, які на той час розцінювались як абсолютно невідоме, нове інноваційно-правове явище у сфері земельного права, а згодом було реалізоване по всій Україні і сьогодні успішно проводяться уже на електронних платформах. Теж саме можна сказати про розробку у 1995 році невідомого проекту зонінгу у місті Чернігові, про інноваційні проекти з продажу земель несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності, чи розробкою Стратегічних планів економічного і соціального розвитку міст, регіонів і субрегіонів по всій Україні. Як інноваційні можна було б назвати проекти з реформування земель колективної власності на основі паювання землі і майна та створення приватних організаційно-правових форм господарювання на таких землях без виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості) і передачі таких ділянок у приватну власність. Такі інноваційні проекти в земельному праві забезпечили значні доходи до місцевих бюджетів і соціальний розвиток населених пунктів. Характерною ознакою всіх названих проектів було те, що вони проводились за відсутності законів, на основі Указів Президента України або й без них, у яких безпосередньо не було передбачено право на проведення таких інноваційних проектів, проте законність рішень міських, селищних і сільських

рад, органів державної влади базувалась на принципі верховенства права, який успішно захищався в судах.

Викладене вище дозволяє стверджувати, що сучасне аграрне право і аграрне законодавство досягло свого максимального розвитку на традиційних меетодологічних підвалинах і, на жаль, вже не повністю задовольняє сучасні глобальні і національні виклики, які постали і постають перед суспільством, тому потребує нових правових ідей, концепцій, задумів, проектів, наукових пошуків аби ефективно і результативно вирішувати реальні життєві проблеми кожного і всіх у забезпеченні права на життя і здоров'я, на достойне харчування, на безпечне довкілля, на захист людини від епідемій і хвороб.

Сучасне аграрне право об'єктивно набуває інноваційного характеру. А це означає, що перед аграрно-правовою наукою постають нові завдання, які зобов'язують кожного вченого насамперед продукувати нові знання у сфері аграрно-правового регулювання суспільних відносин, які б не повторювали те, що було зроблено вченими раніше, і зробити це подібно до того, як наші Вчителі формували земельне право, колгоспне право, правову охорону природи, сільськогосподарське право, природоресурсне право тощо. Якщо аграрно-правова наука не наповниться інноваційними дослідженнями, може статися так, що предмет аграрно-правового регулювання на інноваційній основі буде викладатись у вузах і досліджуватись у науці цивільного, господарського, права, права інтелектуальної власності, адміністративного права, а не аграрного права України.